

MULTIMODAALISET DIREKTIIVIT AIKUISEN JA LAPSEN VÄLISESSÄ VUO-
ROVAIKUTUKSESSA

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
11.01.2019

Janika Lehtola

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Tutkimusaineisto ja -menetelmä	2
2. TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA AIEMPI TUTKIMUS	5
3. ANALYYSI	8
3.1. Esimerkki 1: käsien pesu	9
3.2. Esimerkki 2: saippuapesu	14
3.3. Esimerkki 3: ”pese kädet”	18
3.4. Esimerkki 4: käsien kuivaus	21
4. PÄÄTÄNTÖ	26
LÄHTEET JA LITTEROINTIMERKIT	29

1. JOHDANTO

Tutkin kandidaatintutkielmassani espanjalaisen au pairin ja hänen hoitamansa suomalaisen lapsen välisessä vuorovaikutuksessa esiintyviä direktiivejä. Tarkoitukseni on selvittää, millaisia direktiivejä aikuinen käyttää ohjatessaan lasta, ja miten lapsi vastaa hänen esittämiinsä direktiiveihin. Erittelen aineistonani käyttämästäni videotallenteesta nousevia tilanteita keskustelunanalyttisin keinoin.

Esittelen johdannossa tutkielman aiheen ja tutkimuskysymykset sekä tutkimusaineiston ja -menetelmän. Toisessa luvussa esittelen tutkielman teoreettiset lähtökohdat ja aiempaa tutkimusta. Analyysiluvussa esittelen aineistosta nousseita tilanteita, joissa esiintyy au pairin tuottamia direktiivejä ja lapsen vastauksia niihin. Päättäessä kokoaan yhteen analyysiosiossa tekemäni havainnot.

1.1. Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani multimodaalisia direktiivejä ja niihin liittyviä kehollisia ilmauksia. Ison suomen kieliopin mukaan **direktiivit** ovat ohjailevia lausumia, joilla käsketään, kehoitetaan, pyydetään tai neuvotaan puhuteltavaa. Keskustelun näkökulmasta direktiivit vaativat keskustelukumppanilta joko kielellistä tai ei-kielellistä reaktiota. (VISK 2008 § 1645.) Tarkastelen tutkielmassani direktiivejä multimodaalisina kokonaisuuksina. En siis kiinnitä huomiota pelkästään direktiivien kielelliseen asuun, vaan huomioin myös puhujan fyysiset liikkeet osaksi direktiivejä. **Multimodaalinen vuorovaikutus** pitää sisällään puheen lisäksi eleet, ilmeet ja prosodian. Fyysinen maailma on myös merkityksellinen vuorovaikutustilanteiden kannalta: tila ja paikka rakentavat merkitystä yhdessä kielellisten ja ei-kielellisten keinojen kanssa. (Haddington & Käätä 2011: 11–12.) Kiinnitän huomioni myös sellaisiin aikuisen käyttämiin kosketuksiin, joita käytetään direktiivien yhteydessä.

Aineistoni on video au pairista ja kahdesta hänen hoitamastaan lapsesta. Avaan lisää käyttämäni aineistoa luvussa 1.2. Tutkimusaineisto ja -menetelmä. Tarkastelen, miten aikuinen muotoilee direktiivit kielellisesti ja kehollisesti toimiessaan lapsen kanssa. Kiinnitän huomioni myös sellaisiin direktiiveihin, joihin ei kuulu kehollista liikettä, sekä sellaisiin

eleisiin, jotka voidaan tulkita direktiiveiksi. Esittelen analyysiosiossa aineistostani nousevat kielelliset ja keholliset direktiivit, pelkät kielelliset sekä pelkät keholliset direktiivit. Tässä tutkielmassa käsitän kielelliset direktiivit sellaisiksi, jotka on tuotettu puhumalla, eikä niihin kuulu välttämättä mitään fyysistä liikettä. Kehollisiksi ilmauksiksi luen eleet, liikkeet ja kosketukset. Kiinnitän huomiota myös tutkittavien katseen suuntiin. Direktiivejä tutkittaessa ei ole mielekästä sivuuttaa puhuteltavan reaktiota direktiiviin, koska se kertoo, onko hän hyväksynyt direktiivin vai ei. Sen vuoksi kuvaan analyysiosiossa mahdollisimman tarkasti lapsen reaktiot hänelle esitettyihin direktiiveihin.

Pyrin aineistoni avulla selvittämään vastauksen seuraaviin kysymyksiin:

- Millaisista multimodaalisista elementeistä au pairin tuottamat direktiivit koostuvat?
- Miten lapsi vastaanottaa direktiivit?

Hypoteesini on, että au pairin käyttämiin direktiiveihin kuuluu useimmiten kehollinen liike, koska puhetta ja eleitä ei voida välttämättä erottaa toisistaan, vaan niitä käytetään yhdessä merkitysten luomisessa (Haddington & Kääntä 2011: 11–12). Au pairilta ja lapsilta puuttuva yhteinen äidinkieli saattaa myös motivoida osaltaan kehonkielen käyttöä. Toinen hypoteesini on, että lapsi vastaa useimmiten au pairin esittämiin direktiiveihin kehollisesti. Direktiivejä käyttämällä puhuja pyrkii saamaan puhuteltavan toimimaan tai olemaan toimimatta tietyllä tavalla (Lauranto 2014: 12). Direktiivit siis sisältävät tavallisesti toimintakehotuksen, johon voi olla luontevaa vastata toiminnalla.

1.2. Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Tutkimuskohteeni on video, Pukeminen¹, joka on osa laajempaa au pair -videoaineistoa. Perheeseen kuuluu suomenkieliset vanhemmat ja seitsemän lasta sekä espanjankielinen au pair. Aineiston on kuvannut perheen äiti. Kuvaukset aloitettiin, kun au pair oli ollut perheessä noin puoli vuotta. Videoiden vuorovaikutustilanteet tapahtuvat yleensä au pairin ja perheen nuorimpien lasten välillä. Keskustelut käydään pääosin englanniksi, mutta niissä esiintyy runsaasti koodinvaihtoa suomeen. Au pair ei osannut suomea ennestään, mutta hän on kuvausten alkuun mennessä ehtinyt oppia sitä jonkin verran kielikurssilta ja vuorovaikutustilanteista. Perheen 2- ja 5-vuotiaat lapset eivät osanneet ennestään englantia, mutta ovat oppineet sitä au pairin kanssa toimiessaan. Tutkittavien nimet on muutettu.

(Oulun yliopiston Kikosa-kokoelma.) Olen saanut aineistooni valmiit litteraatit ja ne on litteroitu useiden eri henkilöiden toimesta.

Aineistosta on tekeillä artikkeli, jonka aiheena on kaksikielisten lasten koodinvaihto. Tutkittavana on kolme lasta, joilla on yhtenä kielenä joko suomi, puola tai saksa ja toisena kielenä englanti. Artikkelissa esitellään, mitä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia tutkittavien lasten koodinvaihdossa on havaittavissa. (Gaskins, Frick, Palola & Quick 2018.) Au pair -aineistosta on myös tekeillä kaksi pro gradu -tutkielmaa ja kaksi kandidaatintutkielmaa.

Kuten ensimmäisessä kappaleessa mainitsin, olen rajannut aineistoni yhteen videoon, Pukeminen1:een, joka on kestoltaan kymmenen minuuttia. Olen tehnyt rajauksen sillä perusteella, että aineistosta nousi tarpeeksi tutkittavia tapauksia tutkielmani kannalta. Pukeminen1:ssä esiintyvät perheen nuorimmat lapset Eetu (2 vuotta) ja Olli (5 vuotta) sekä heidän au pairinsa Maria. Videolle on kuvattu uloslähtötilanne, jossa au pair ohjaa vanhempaa lasta vessakäynnille. Tarkastelen au pairin ja vanhemman lapsen välistä vuorovaikutusta keskusteluanalyttisin keinoin.

Keskusteluanalyysissä tarkastellaan, miten osallistujien yhteisymmärrys rakentuu vuorovaikutuksessa. Keskusteluanalyysissä vuorovaikutus ymmärretään kokonaisvaltaisesti: puheella ei ole erityisasemaa merkityksen luomisessa, vaan keskustelijoiden käyttämät keholliset resurssit ovat myös tarkastelun kohteena. Tutkimuksessa käytetään aineistona aidoista vuorovaikutustilanteista nauhoitettuja ääni- tai videotallenteita. (Haddington & Kääntä 2011: 21–22.) Keskusteluanalyysi on tutkijan havaintoihin perustuva metodi: tutkimuksessa edetään pienistä havainnoista kohti laajempaa kokonaiskuvaa. Keskusteluanalyysi keskittyy tutkittavien vuorovaikutuksessa julkisiksi tekemiin merkityksiin ja ymmärtämiin. Tutkittavien sisäiset prosessit eivät ole tarkastelun kohteina, elleivät ne nouse vuorovaikutuksessa esille. Tutkimusperinnettä kutsutaan aineistovetoiseksi, koska aineistolla on määräävä rooli tutkimuksissa. Aineistovetoisuus tarkoittaa sitä, että tutkimuskysymykset nousevat aineistosta, eikä päinvastoin. (Vatanen 2016: 312–313.)

Koska aineistoni on video, sitä on luontevaa lähestyä keskusteluanalyttisin keinoin. Tarkastelen tutkittavien puheen lisäksi heidän kehollisia ilmauksiaan, koska ne rakentavat merkityksiä puheen ohella. Peräkylän mukaan eleet, asennot ja ruumiin liikkeet muodostavat monipuolisen kommunikaation välineistön. Keskustelussa eleet ja kieli eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan ne tukevat toisiaan monin tavoin. (Peräkylä 2016: 73.) En päättänyt tutkimuskysymyksiä ennen aineistoon tutustumista, vaan ne ovat nousseet aineistosta.

2. TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA AIEMPI TUTKIMUS

Tarkastelen aineistoani direktiivi-, ele- ja kosketustutkimuksen sekä deonttisuuden tutkimuksen viitekehyksissä. Tässä luvussa avaan kutakin teoriataustaa ja sitä, miten ne ovat analyysini kannalta olennaisia.

Yrjö Lauranto määrittelee direktiivit ilmauksiksi, joilla pyritään ohjaamaan puhuteltavan toimintaa. Ne voivat olla käskyjä, pyyntöjä ja neuvoja. Direktiivit eivät muodosta syntaktisesti yhtenäistä ilmaisuluokkaa, vaan niiden muodot vaihtelevat kokonaisista lauseista (*anna minulle paketti*) täysin syntaksittomiin ilmauksiin (*seis*). Direktiivien avulla puhuja yrittää tyypillisesti ohjata vastaanottajan ei-kielellistä toimintaa. (Lauranto 2014: 12–74.) Lauranto on tutkinut direktiivisyyttä väitöskirjassaan. Direktiivisyys on kattomerkitys, ja se pitää sisällään spesifimpiä merkityksiä, kuten pyynnön, käskyn ja suostuttelun. Laurannon mielenkiinnon kohteena ovat arkikeskustelut, joissa esiintyy imperatiivilauseen direktiivistä käyttöä. Hän on käyttänyt tutkimuksessaan aineistona arki- ja verkkokeskusteluja. (Lauranto 2015: 3.)

Kutsun tutkielmassani direktiiveiksi sellaisia lausumia, joissa puhuja esittää vastaanottajalle sanallisen käskyn, pyynnön, neuvon tai kehotuksen. Tarkastelen direktiivejä multimodaalisina kokonaisuuksina, joihin voi kuulua kielennetyn osuuden lisäksi kehollinen liike. Tulkitsen direktiiveiksi myös sellaiset eleet, joiden tavoitteena voidaan tulkita olevan vastaanottajan toiminnan ohjaaminen. Multimodaalisuus vuorovaikutuksessa tarkoittaa viestintää, jossa ihmiset hyödyntävät puheen lisäksi fysiikkaansa ja senhetkistä ympäristöänsä (Haddington & Kääntä 2011: 11). Vaikka prosodia ja kasvonilmeet ovat osa multimodaalista viestintää, jätän ne analyysissä vähemmälle tarkastelulle, koska muuten tutkielmani paisuisi liian suureksi. Sen sijaan keskityn puheeseen, eleisiin, kosketukseen ja tilan käyttöön. (ks. Haddington & Kääntä 2011: 11.)

Eleet ja niiden merkitykset ovat olleet tutkimuskohteina jo pitkään. Eleitä on ollut tapana tutkia puheesta irrallaan ennen multimodaalisen vuorovaikutuksen tutkimuksen kehittymistä. Tämän jälkeen puhe ja eleiden käyttö on alettu nähdä kokonaisuutena: puhuja luo merkityksiä molempien avulla yhtä aikaa. Eleet, jotka toimivat kielennetyn viestin tukena, voivat joko rytmittää puhetta esimerkiksi edestakaisilla käden liikkeillä tai tarken-

taa puheen kohteena olevia asioita. Tarkentavat eleet voivat olla indeksaalisia eli osoittavia, jolloin niillä voidaan merkitä asioita ympäristöstä. (Haddington & Kääntä 2011: 16–17.) Kuten olen edellä maininnut, tarkastelen tutkielmassani kielennettyjä direktiivejä ja niihin liittyviä eleitä kokonaisuutena. Kuvaan analyysissä, miten kielellinen ja kehollinen ilmaus tukevat toisiaan merkityksen luomisessa. Aineistoni direktiiveihin liittyy usein tarkentavia eleitä, joilla osoitetaan esimerkiksi suuntaa, johon puhuteltavan halutaan menevän. David McNeill kutsuu **deiktisiksi eleiksi** sellaisia eleitä, joissa puhuja osoittaa asioita kädellään, sormillaan tai jollain esineellä. Jos kädet on varattu muuhun toimintaan, voidaan osoitus hoitaa jollakin toisella ruumiinosalla, esimerkiksi päällä. (McNeill 2005: 39.) Käytän tutkielmassani osoittavista eleistä Jenny Paananen suomennosta deiktinen ele (ks. Paananen 2015: 75).

Asta Cekaite on tutkinut kosketusta aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Hän on käyttänyt tutkimuksessaan aineistona koti- ja kouluympäristössä kuvattuja videoita. Cekaite käyttää tutkimuksessaan termiä **kontrolloiva kosketus**. Kontrolloivan kosketuksen avulla pyritään hallitsemaan vastaanottajan kehollista toimintaa. Kontrolloivaa kosketusta käyttävän aikuisen tavoitteena on saavuttaa lapsen myöntöväisyys meneillään olevassa tilanteessa. Vastaanottaja voi joko hyväksyä tai torjua kosketuksen. Fyysinen kontakti voi ilmentyä erilaisissa muodoissa, ja sen kesto voi vaihdella tilanteen mukaan. Se rakentaa merkitystä yhdessä puheen, katseen ja erilaisten kehollisten ilmausten kanssa. (Cekaite 2016: 30–33.) Cekaiteen tutkimusasetelmassa on yhtäläisyyksiä omaani, koska hän on tutkinut nimenomaan aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Aineistossani esiintyy aikuisen käyttämää kosketusta, jonka tulkitsen kontrolloivaksi kosketukseksi, koska sen avulla pyritään todennäköisesti muokkaamaan lapsen toimintaa aikuisen haluamaan suuntaan.

Keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa valtaa voidaan tutkia esimerkiksi deonttisuuden käsitteen kautta (Valkeapää 2017: 27). **Deonttinen oikeus** määrittää, kenellä on oikeus vaatia tai pyytää jotakin vuorovaikutustilanteessa (Stevanovic & Peräkylä 2014: 190). Käsite pitää myös sisällään, millaiset valtuudet henkilöllä on määrittää omaa toimintaansa (Stevanovic 2013: 25). Aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutustilanteessa aikuinen määrittää tavallisesti tulevaa toimintaa. Aikuinen on yleensä lapseen nähden auktoriteettiasemassa, ja hänen ei tarvitse perustella tälle pyyntöjään tai käskyjään (Stevanovic

2016: 211.) Valtasuhteet nousevat esille aineistossani direktiivien kautta. Aikuinen käyttää direktiivejä lasta ohjatessaan, jolloin hän ilmaisee olevansa oikeutettu määrittämään lapsen tulevaa toimintaa. Lapsen reaktio direktiiviin kertoo, onko hän hyväksynyt aikuisen deonttisen asemoitumisen meneillään olevassa tilanteessa. Alexandra Kentin mukaan vastaanottajan vastustaessa direktiiviä hän kieltäytyy luovuttamasta kontrollia omasta toiminnastaan direktiivin tuottajalle (Kent 2012: 714).

3. ANALYYSI

Analyysiosiossa tarkastelen au pairin, Marian, ja vanhemman lapsen, Ollin, välistä vuorovaikutusta. Esittelen aineiston avulla, miten Maria kielentää Ollille osoitetut direktiivit, ja liittyykö niihin kehollisia ilmauksia. Tarkastelen myös sellaisia direktiivejä, jotka on tuotettu täysin kehollisesti, ilman puhetta. Esittelen mahdollisimman tarkasti Ollin reaktiot au pairin tuottamiin direktiiveihin, koska ne kertovat, hyväksyykö hän direktiivit direktiiveiksi. On myös mahdollista, että vastaanottaja ei aina ymmärrä direktiiviä. Aineistossa esiintyy myös Ollin pikkuveli Eetu, mutta kuvaan hänen vuoronsa vain pintapuolisesti, koska ne eivät ole analyysini kannalta oleellisia.

Olen poiminut aineistostani neljä esimerkkiä, jotka analysoin keskusteluanalyyttisin keinoin. Esimerkit ovat tilanteesta, jossa au pair yrittää saada lasta ensin pesemään kätensä saippualla ja sitten kuivaamaan ne. Esittelen esimerkit kronologisessa järjestyksessä. Kiinnitän huomioni osallistujien sanallisen viestinnän lisäksi heidän sanattomaan viestintäänsä. Jokainen esimerkki muodostaa oman alalukunsa. Esimerkit alkavat lyhyellä kuvauksella siitä, mitä litteraatissa tapahtuu tai mitä ennen litteraatin alkamista on tapahtunut. Litteraatin jälkeen pyrin kuvaamaan tarkasti rivi riviltä, miten osallistujat toimivat vuorovaikutustilanteessa. Sen jälkeen poimin kustakin esimerkistä Marian tuottamat direktiivit ja kuvailen ne mahdollisimman tarkasti. Kuvaan tarkasti myös Ollin reaktiot direktiiveihin. Vedän yhteen esimerkkitalanteiden direktiivit ja vastaanottajan reaktiot niihin jokaisen alaluvun viimeisessä kappaleessa.

Määrittelen analyysissäni **direktiiviketjuiksi** sellaiset direktiivit, joita käytetään saman päämäärän saavuttamiseksi. Direktiivien ketjuuntuminen vaatii usein puhuteltavan vastaamattomuuden direktiiviin, jolloin alkuperäinen direktiivi toistetaan. Tilanteet, joissa puhuteltava vastaa direktiiviin, muttei myönnä siihen, motivoivat myös direktiivien ketjuuntumista.

Direktiivit esiintyvät aineistossani sekä suomeksi että englanniksi, joten aineistossani esiintyy koodinvaihtoa. **Koodinvaihto** tarkoittaa kielen tai kielimuodon vaihtumista meillä olevassa puhetilanteessa (Tieteen termipankki 2018: Kielitiede, koodinvaihto). Tässä tutkielmassa en pureudu syihin, jotka motivoivat koodinvaihtoa. Käsittelen analyysi-

sissani sekä suomen- että englanninkieliset direktiivit, koska molemmat kuuluvat oleellisesti esimerkkitapausten vuorovaikutustilanteisiin. Aineistoni suomenkieliset direktiivit ovat yksinomaan imperatiivimuotoisia. Imperatiivilauseet sisältävät useimmiten toimintakehotuksen puhujalta puhutettavalle (Lauranto 2014: 11), joten niiden käyttö direktiiveissä on luontevaa. Jätän englanninkieliset direktiivit syntaktisen analysoinnin ulkopuolelle, koska suomen kielen tutkielmassa on perustellumpaa keskittyä suomenkielisiin ilmauksiin.

3.1. Esimerkki 1: käsien pesu

Esimerkissä (1) au pair Maria, Eetu (2 vuotta) ja Olli (5 vuotta) ovat valmistautumassa uloslähtöön. Äiti kuvaa tilannetta. Maria ja äiti ovat suostutelleet kovasti Ollia ensiksi menemään vessaan ja sitten pesemään kätensä. Olli väittää pesseensä kädet vessareissun jälkeen, mutta Maria haistaa hänen käsiään osoittaakseen, ettei niitä ole pesty.

Esimerkki (1)

01 Maria Okey. There is proof to see i that
 02 Maria Anna
 ((M: ottaa ollin kädet käsiinsä ja haistaa niitä)) (kuva 1)

kuva 1

03 Maria No.
 04 Maria You haven't dr- ehm,
 05 Maria You haven't.
 (M: Heristää sormeaa)
 06 Maria Because it doesn't e smell good.
 07 Maria So come on go.
 ((M: Osoittaa vessaa)) (kuva 2)

kuva 2

08 (3.0) ((O: Kävelee vessan ovelle, avaa sen, näkee
09 pallon maassa))

09 Maria Come on Olli.=

10 Olli =Maria,

((O: Potkaisee pallon ja juoksee pois))

11 Olli (You can't),

12 Olli Daddy say this is [new

13 Maria [Okay anna minulle

((M: Viittilöi itseensä pain)) (kuva 3)

kuva 3

14 (1.0) ((O: Potkaisee pallon Marialle))

15 Maria Come on Olli.

16 (5.0) ((O: Menee vessaan))

Esimerkin (1) alussa Maria seisoo penkillä vaatekaappien edessä etsien palloja. Olli väittää pesseensä kädet vessassa käynnin jälkeen. Hän istuu kädet puuskassa senkin päällä. Rivillä 01 Maria ilmaisee, että voidaan todistaa, onko Olli pessyt kätensä. Samalla hän laskeutuu tuolilta alas ja kävelee Ollin luo. Olli katsahtaa Mariaa, kun tämä tulee hänen luokseen. Kun Maria on Ollin edessä, tämä kääntää katseensa pois. Rivillä 02 Maria kääntää Ollia antamaan kätensä samalla ottaen Ollin kädet omiin käsiinsä (kuva 1). Olli kääntää katseensa Mariaan päin, muttei katso tätä kasvoihin. Riveillä 03–05 Maria haistaa lapsen käsiä, minkä jälkeen hän päästää tämän kädet käsistään. Ollin katse on suunnattuna lattiaan. Maria sanoo, ettei Olli ole pessyt käsiään, heristäen samalla sormean. Rivillä 07 Maria kääntää Ollin takaisin vessaan ja osoittaa samalla kädellään vessan ovea (kuva 2). Vessan osoituksen jälkeen Maria asettaa kädet lanteilleen. Rivillä 08 Olli kävelee vessan ovea kohti katse edelleen lattiaan suunnattuna. Hän tarttuu vessan ovenkahvasta kiinni ja avaa oven. Ollin vartalo on suunnattuna vessasta poispäin. Hän huomaa pallon

maassa ja potkaisee sitä edelleen vessan ovenkahvasta kiinni pitäen. Maria käskee Ollia menemään vessaan rivillä 09. Hän seisoo edelleen kädet lanteillaan. Rivillä 10 Olli päästää ovenkahvasta irti ja juoksee pallon perään. Riveillä 11–12 Olli ilmaisee, etteivät he voi ottaa kyseistä palloa mukaansa. Rivillä 13 Maria pyytää saada pallon itselleen ja viitilöi samalla ojennetulla kädellä itsensä suuntaan (kuva 3). Olli potkaisee pallon Marialle, minkä jälkeen hän lähtee kävelemään vessan ovea kohti. Pallo osuu Marian jalkaan ja kimpoaa siitä takaisinpäin. Rivillä 15 Maria pyytää Ollia menemään vessaan ottaen samalla jalallaan pallon hallintaan. Rivillä 16 Olli menee vessaan.

Rivillä 02 Maria käyttää direktiiviä *anna* ottaen samalla Ollin kädet käsiinsä. *Anna* on modukseltaan imperatiivimuotoinen. Lausuman leksikaalinen sisältö, puhetilanne ja meneillään oleva toiminta vaikuttavat yhdessä siihen, tulkitseeko vastaanottaja imperatiivin käskyksi tai kehotukseksi (VISK 2008 § 1647). Imperatiivilause on prototyypin tapa muodostaa direktiivi (Visk 2008 § 1591). Kyseisessä tilanteessa vastaanottaja eli Olli ei reagoi Marian esittämään imperatiiviin.

Riveillä 01–02 Olli istuu senkin päällä kädet puuskassa. Rivillä 02 Maria ottaa Ollin kädet käsiinsä odottamatta, olisiko tämä reagoanut pelkkään direktiiviin. Ollin käsien asento voidaan tulkita haluttomuudeksi toimia Marian asettaman päämäärän eteen kyseisessä vuorovaikutustilanteessa: hän ei joko tunnista Marian tuottamaa direktiiviä direktiiviksi tai hän ei ole halukas vastaamaan siihen. Maria on mahdollisesti olettanut Ollin kehonkielen perusteella, ettei tämä olisi halukas yhteistyöhön, ja ottanee sen vuoksi tämän kädet käsiinsä vastausta odottamatta. Cekaite kutsuu Marian rivillä 02 käyttämää kosketusta pitkäkestoiseksi kontrolloivaksi kosketukseksi. Kyseisenlaisella kosketuksella asetetaan rajat vastaanottajan keholliselle toiminnalle ja ohjataan häntä keskittymään meneillään olevaan toimintaan. (Cekaite 2016: 33.) Ottamalla Ollin kädet käsiinsä Maria käyttää kontrolloivaa kosketusta ohjatakseen Ollin huomion haluamaansa suuntaan.

Ollin katse ei ole suunnattuna Marian kasvoihin riveillä 01–05. Maria on voinut saada viitteitä Ollin halukkuudesta vastata hänen direktiiviinsä seuraamalla tämän katseen suuntautumista, koska keskustelukumppanin katseen suuntaa havainnoimalla voidaan arvioida hänen alttiuttaan sosiaaliseen kontaktiin (ks. Ruusuvuori 2016: 48). Katseen suun-

taaminen mahdollistaa oman osallistumisen säätelyn vuorovaikutustilanteessa (Ruusu-
vuori 2016: 52). Olli voi siis tietoisesti välttää katsomasta Mariaa, jos hän ei halua osal-
listua meneillään olevaan vuorovaikutustilanteeseen.

Rivillä 07 Maria käyttää direktiiviä *so come on go* ja osoittaa samalla vessan ovea. Hän
kielentää direktiivinsä englanniksi. Marian käyttämä deiktinen ele tukee hänen kielelli-
sesti tuottamaansa direktiiviä. Hän tuottaa direktiivin ja osoittaa vessan ovea. Marian voi-
daan ajatella osoittavan kädellään Ollille suuntaa, johon tämän pitäisi mennä. Peräkylän
mukaan osoittaminen on yksi keskeinen käytännöksi sekundaarisessa intersubjektiivisuu-
dessa. **Sekundaarinen intersubjektiivisuus** tarkoittaa vauvaikäisen lapsen ja tätä hoita-
van aikuisen symbioosia, johon ympäröivä maailma astuu kolmanneksi elementiksi. Pie-
nelle lapselle osoittaminen on keino ottaa ympäröivä maailma mukaan vuorovaikutuk-
seen. Jo noin vuoden ikäinen lapsi kykenee pyytämään asioita osoittamalla. Pyytämisen
jälkeen osoittamista aletaan käyttää myös kokemusten jakamiseen ja tiedonantoon. Osoit-
tamisen voidaan ajatella olevan perustavanlaatuinen tapa viitata maailmaan, koska taval-
lisesti lapsi oppii sen jo ennen puhetta. Osoittamisen kolme perusfunktiota – pyytäminen,
jakaminen ja tiedonantaminen – säilyvät vuorovaikutuksen resursseina aikuisuuteen
saakka. (Peräkylä 2016: 36–73.)

Olli vastaa Marian rivillä 07 esittämään direktiiviin kävelemällä vessan suuntaan ja au-
kaisemalla sen oven. Ollin keho ei ole suunnattuna vessaan päin, mikä voisi antaa mah-
dollisesti viitteitä siitä, ettei hän olisi halukas menemään sinne. Yläruumiin suuntautumi-
nen suhteessa tilan esineisiin voi ilmaista ihmisen senhetkisen tarkkaavaisuuden ja sitou-
tumisen kohteen (Peräkylä 2016: 75). Rivillä 10 Olli potkaisee maassa näkemäänsä palloa
ja juoksee sen perään. Rivillä 09 Maria toistaa direktiivin *so come on Olli*. Direktiivin
toistaminen voi kieliä hoputtamisesta (VISK 2008 § 1738). Riveillä 07–09 näyttäisi, että
Olli menisi vessaan, kuten Maria on käskenyt. Ollin liike vessan suuntaan toimii vuoro-
vaikutuksen resurssina, koska se on ymmärrettävissä vastaukseksi Marian rivillä 07 tuot-
tamaan direktiiviin (ks. Haddington, Keisanen & Rauniomaa 2016: 167–168). Rivillä 10
Olli näkee pallon, joka mahdollisesti motivoi hänet toimimaan eri tavoin, kuin Maria on
oletettavasti tarkoittanut.

Rivillä 13 Maria käyttää direktiiviä *okey anna minulle* ja viittilöi samalla itseensä päin. *Anna minulle* on modukseltaan imperatiivi. Käyttämällä kyseistä imperatiivia Maria ilmaisee haluavansa pallon Ollilta itselleen. Pallon voidaan ajatella toimivan ärsykkeenä, joka lykkää Ollia toteuttamasta Marian rivillä 07 tuottamaa direktiiviä. Marian aikomuksena on mahdollisesti poistaa ärsyke tilanteesta. Marian rivillä 13 käyttämään sanalliseen direktiiviin kuuluu deiktinen ele. Hän viittilöi itseensä päin, mikä tehostanee hänen kielennettyä direktiiviään. Marian viittilöinti edustaa todennäköisesti suuntaa, johon hän haluaa pallon kulkeutuvan. Kuten riveillä 07–09 myös rivillä 14 Ollin kehollinen liike toimii vastauksena Marian esittämään direktiiviin. Rivillä 14 Olli vastaa Marian direktiiviin potkaisemalla tälle pallon. Ollin toiminta voidaan tulkita vastaukseksi, koska hän tekee kuten Maria käskää. Hän siis myöntyy Marian esittämään direktiiviin. Rivillä 14 Olli lähtee kävelemään kohti vessaa potkaistuaan pallon Marialle. Rivillä 15 Maria tuottaa direktiivin *come on Olli*. Direktiiviin ei kuulu kehollista liikettä. Olli on kävelemässä vessan suuntaan jo ennen kuin Maria on ehtinyt tuottaa rivin 15 direktiivin.

Näyttää siltä, että esimerkissä (1) useimpiin Marian tuottamiin direktiiveihin liittyy kehollinen liike. Liike on liitettyä direktiiveihin riveillä 02, 07 ja 13. Rivin 02 direktiiviin on yhdistetty kosketus, jolla kontrolloidaan vastaanottajan kehollista toimintaa. Rivien 07 ja 13 direktiiveihin liittyy tarkentavia, suuntaa näyttäviä eleitä (ks. Haddington & Kääntä 2011: 17). Rivillä 07 osoitetaan, mihin suuntaan vastaanottajan todennäköisesti halutaan menevän. Rivillä 13 puolestaan direktiivin tuottajan viittilöinti itseensä päin kertoo mahdollisesti hänen halustaan saada pallo itselleen.

Rivien 09 *so come on Olli* ja 15 *come on Olli* direktiiveihin ei liity sellaista kehollista liikettä, jonka voitaisiin nähdä tukevan kielennettyä direktiiviä. Rivin 09 direktiivi voidaan nähdä toistoksi rivin 07 direktiiville *so come on go*. Vastaanottaja ei ole vastannut rivin 07 direktiiviin, joten direktiivin tuottaja toistaa sen. Hän pitää käsiä lanteillaan toistaessaan direktiivin. Vastaanottajan direktiiviin vastaamattomuus motivoi direktiivin toistamista päivitetystä muodosta (Kentin mukaan Craven, Potter 2010: 714). Rivin 07 direktiivi *so come on go* on päivittynyt muotoon *so come on Olli* rivillä 09. Rivin 15 direktiivi voidaan myös nähdä rivien 07 ja 09 toistoksi, koska direktiivin tuottaja vaatii siinä samaa asiaa vastaanottajalta kuin riveillä 07 ja 09.

Esimerkissä (1) Marian tuottamiin direktiiveihin liittyy kehollinen liike kolmessa tapauksessa viidestä. Liikkeet on tuotettu yhtä aikaa sanallisten direktiivien kanssa, ja niiden voidaan nähdä konkreettisesti tukevan toisiaan. Esimerkiksi rivillä 07 Maria tuottaa direktiivin *so come on go* ja osoittaa vessan suuntaan. Kielennetyllä direktiivillä käsketään puhuteltavaa menemään ja deiktisellä eleellä osoitetaan suuntaa, johon hänen tulisi mennä. Täten esimerkin keholliset liikkeet eivät ole yhdentekeviä, vaan niillä pyritään todennäköisesti ohjaamaan vastaanottajaa siinä missä kielennetyillä direktiiveilläkin. Rivien 09 ja 15 direktiiveihin ei liity sellaista kehollista liikettä, jonka voitaisiin nähdä tukevan sanallista ilmausta. Direktiiveillä on sama päämäärä kuin rivillä 07: saada puhuteltava vessaan. Rivien 07, 09 ja 15 direktiivit muodostavat täten direktiiviketjun. Puhuteltavan kieltäytyminen direktiivistä motivoi yleensä direktiivin toistamista voimistetussa muodossa (Kent 2012: 713). Tässä tapauksessa tapahtuu päinvastoin, koska rivin 07 direktiiviin liittyy kehollinen liike, joten se voidaan nähdä voimakkaampana kuin rivien 09 ja 15 direktiivit. Kent on huomannut tutkimuksessaan, että puhuteltavan direktiivin vastustaminen saa puhujan yrittämään hallita tilannetta entistä enemmän (Kent: 2012: 713), jolloin kehollisen liikkeen lisääminen direktiiviin voidaan nähdä direktiiviä vahvistavana tekijänä.

3.2. Esimerkki 2: saippuapesu

Ensimmäinen esimerkki (1) päättyy Ollin vessaan menemiseen. Toisessa esimerkissä (2) Olli on käynyt vessassa pesemässä kätensä. Esimerkin alussa hän tulee vessasta ulos, ja Maria haluaa tarkistaa, onko hän pessyt kätensä ja käyttänyt saippuaa.

Esimerkki 2

01 Maria Okay.
 02 Maria Show me.
 ((M: nostaa hieman käsiään)) (kuva 1)

kuva 1

03 (3.0) ((M: Haistaa Ollin käsiä))
 04 Maria No.
 05 Maria Have you used (.) saippua.
 ((M: Hieroo käsiään yhteen))
 06 (1.0) ((O: Kääntyy pois ja potkaisee palloa))
 07 Maria Come on (and) take saippua.
 ((M: Hieroo käsiään yhteen)) (kuva 2)

kuva 2

08 Olli Mutta I (couldn't).
 ((O: Hieroo käsiään yhteen))
 09 Maria No.
 10 Maria (What if you have no clean waters).
 ((M: Hieroo käsiään yhteen))
 ((E: Potkaisee palloa))
 11 Eetu Me näyttää
 ((E: Menee vessaan))
 12 Eetu [Me näyttää
 13 Maria [Do you want me to go with you
 ((O: Potkaisee palloa))
 14 Maria Mm-
 15 Eetu Me [(näyttää)
 16 Olli [(No)
 ((M: Menee vessaan))
 17 Maria Come on let's do it together
 ((O: Potkaisee palloa ja juoksee toiseen suuntaan))

Olli tulee vessasta ulos. Rivillä 02 Maria pyytää Ollia näyttämään kätensä. Maria nostaa samalla hieman molempia käsiään (kuva 1), jolloin Olli ojentaa kätensä hänelle. Rivillä 03 Maria ottaa Ollin kädet käsiinsä ja haistaa niitä. Rivillä 04 hän toteaa, ettei Olli ole käyttänyt saippuaa. Rivillä 05 Maria kysyy Ollilta, onko tämä käyttänyt saippuaa, hieroen samalla käsiään yhteen. Riveillä 04 ja 05 Marialla ja Ollilla on katsekontakti. Rivillä 06 Olli kääntää vartalonsa palloon päin ja potkaisee sitä. Rivillä 07 Maria käskee Ollia ottamaan saippuaa ja hieroo samalla käsiään yhteen (kuva 2). Rivillä 08 Olli kertoo, ettei hän voinut, ja hieroo samalla käsiään yhteen. Maria ilmaisee rivillä 09, ettei hyväksy Ollin vastausta. Rivillä 11 Eetu menee vessaan sanoen, että hän voi näyttää. Eetu tarkoittaa oletettavasti näyttävänsä, miten kädet pestään. Rivillä 13 Maria kysyy, haluaako Olli, että hän tulee mukaan käsienvesulle. Maria lähtee samalla kävelemään vessan suuntaan. Ri-

villä 13 Olli potkaisee kevyesti palloa. Rivillä 16 Olli ilmaisee, ettei hän halua, vastauksena Marian esittämään kysymykseen. Rivillä 16 Maria menee vessaan. Rivillä 17 hän sanoo, että tehdään se yhdessä. Samalla Olli potkaisee palloa ja lähtee juoksemaan toiseen suuntaan.

Rivillä 02 Maria tuottaa englanninkielisen direktiivin *show me* ja nostaa samalla käsiään hieman ylöspäin. Myös hänen kämmenensä on suunnattu ylöspäin. Jürgen Streeckin mukaan kämmenet ylöspäin kohti vuorovaikutuskumppania kohotettuina voivat merkitä, että puhuja odottaa vastaanottajalta vastausta (Peräkylän 2016: 73 mukaan Streeck 2009: 182–187). Marian käsien nosto -ele on pieni ja se, ovatko hänen kätensä suuntautuneet Ollia kohden, on tulkinnanvaraista. Joka tapauksessa Marian ele on tulkittavissa vastausta odottavaksi, koska hänen rivillä 02 tuottamansa direktiivi yhdistettynä hänen käsiensä liikkeisiin antaa viitteitä siitä, että hän odottaa Ollin näyttävän kätensä. Ollin toiminta vahvistaa Marian direktiivin ja siihen liittyvän eleen, koska hän ojentaa kätensä kämmenet ylöspäin. Käsien ojentamisen voidaan ajatella tarkoittavan, että hän vastaa Marian direktiiviin tarjoamalla tälle käsiään. Maria ottaa Ollin kädet käsiinsä. Cekaiten mukaan kevyt kosketus, kuten käden pitely, on tavallisesti tehokas tapa ohjata lapsi toiminnan pariin. Kosketus viestittää, että aikuinen on läsnä vuorovaikutustilanteessa. (Cekaite 2016: 35.) Kuten esimerkissä 1 (riveillä 07–09 sekä riveillä 14 ja 16) Ollin kehollinen toiminta toimii vastauksena Marian tuottamaan direktiiviin (ks. esimerkki 1). Myös Kent on huomannut tutkiessaan aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta, että täysin kehollinen vastaus direktiiviin on tyypillinen reaktio lapselta hänen aineistossaan (Kent 2012: 712).

Maria tuottaa direktiivin *come on and take saippua* rivillä 07. Lausuman sisällä esiintyy koodinvaihtoa, koska sen viimeinen sana on suomeksi, vaikka lausuma on muuten kielennetty englanniksi. Maria hieroo samalla käsiään yhteen, kun hän tuottaa direktiivin rivillä 07. Käsien yhteen hierominen merkitsee todennäköisesti käsien pesua. Ele on ikoninen, mikä tarkoittaa, että ele jäljittelee kuvallisesti puhujan tarkoittamaa toimintaa (Peräkylä 2016: 73). Rivillä 08 Olli vastaa Marialle, ettei hän voinut, ja hieroo samalla käsiään yhteen. Ollin sanallinen vastaus jää kesken, koska hän ei kerro, mitä hän ei voinut tehdä. Ollin kehollisen ilmauksen voidaan nähdä jatkavan hänen kesken jäänyttä puhuttuaan. Hänen vastaukseensa liittyvän kehollisen ilmauksen hän on todennäköisesti peilan-

nut Marian edellisestä puheenvuorosta. Paanasen mukaan matkimisilmiöt vuorovaikutustilanteissa liittyvät yhteisymmärryksen osoittamiseen. Arvellaan, että kehollisten liikkeiden mukauttaminen puhekumppanin liikkeisiin lujittaa keskustelukumppaneiden vuorovaikutusta. (Paananen 2015: 83.) Toinen mahdollinen vaihtoehto on, että käsien hierominen yhteen on vakiintunut tarkoittamaan esimerkiksi saippuapesua Ollin ja Marian välisessä vuorovaikutuksessa.

Rivillä 08 Olli ei vastaa Marian esittämään direktiiviin, vaan hänen toimintansa voidaan nähdä pikemminkin hidasteluna ennen mahdollista suostumista direktiiviin. Olli ei välttämättä hyväksy Marian deonttisia oikeuksia meneillään olevassa tilanteessa, koska hän ei toimi tämän ohjeistamalla tavalla. On myös mahdollista, ettei Olli ymmärrä direktiiviä direktiiviksi. Todennäköisempää kuitenkin on, että hän on ymmärtänyt direktiivin, koska hän esittää siihen vastaväitteen *mutta I couldn't*. Kentin mukaan deonttisten oikeuksien hyväksyminen voi olla tilannekohtaista: vaikka lapsi ei toimisi aikuisen ohjaamalla tavalla, niin se ei tarkoita, etteikö hän hyväksyisi aikuisen roolia toiminnan määrittäjänä. Ollin mahdollinen hyväksymättömyys ei siis välttämättä tarkoita sitä, ettei hän hyväksyisi Marian oikeuksia ohjata häntä ylipäätään. (ks. Kent 2012: 715.)

Maria tuottaa direktiivin *come on let's do it together* rivillä 17. Hän kielentää direktiivin englanniksi. Maria on direktiiviä tuottaessaan vessassa, joten hän ei näy kameran kuvassa. Täten hänen mahdollinen kehonkielensä jää tarkastelun ulkopuolelle. Olli on vessan ulkopuolella ja potkaisee palloa Marian tuottaessa rivin 17 direktiivin. Ollin koko vartalo on suunnattu vessasta pois päin, mikä voi antaa viitteitä siitä, ettei hän ole halukas toimimaan kuten Maria on häntä ohjannut.

Kehollinen liike on mukana direktiiveissä riveillä 02 ja 07. Rivillä 02 Maria tuottaa direktiivin *show me* ja nostaa samalla käsiään hieman ylöspäin. Rivillä 07 hän tuottaa direktiivin *come on and take saippua* tehden samalla ikonisen eleen. Rivillä 17 Maria kielentää direktiivin *come on let's do it together*. Direktiiviin mahdollisesti liittyvää kehollista liikettä ei ole nähtävissä, koska Maria ei näy kameran kuvassa. Esimerkin 2 direktiivit on kielennetty lähes kokonaan englanniksi. Ainoastaan rivin 07 direktiivissä esiintyy suomenkielinen sana *saippua*.

Esimerkissä (2) kehollinen ja sanallinen ilmaisu tukevat toisiaan kahdessa direktiivissä kolmesta. Eleiden voidaan nähdä tarkentavan ja kuvailevan kielennetyn direktiivin tarkoitetta. Esimerkiksi rivillä 07 ikoninen ele kuvailee kielennettyä direktiiviä. Direktiivin vastaanottaja ei todennäköisesti hyväksy puhujan deonttisia oikeuksia ohjata häntä suurimmassa osassa esimerkin tilanteita, koska hän ei myönnä rivien 07 ja 17 direktiiveihin. Esimerkin ensimmäinen direktiivi rivillä 02 ohjaa puhuteltavaa näyttämään kätensä, minkä puhuteltava hyväksyy. Kaksi viimeistä direktiiviä koskevat käsien pesua saippualla, mihin puhuteltava ei nähtävästi halua taipua. Kaksi viimeistä direktiiviä muodostavat direktiiviketjun, koska ne tähtäävät samaan päämäärään.

3.3. Esimerkki 3: ”pese kädet”

Toisen esimerkin (2) lopussa Olli ei myöntynyt käsien saippuapesuun, vaan lähti juoksemaan vessasta pois päin. Olli on pessyt kätensä esimerkin (1) ja (2) välissä, mutta hän ei ole oletettavasti käyttänyt saippuaa. Kolmannessa esimerkissä (3) Maria yrittää saada Ollin vessaan uudestaan käsienpesulle, jotta tämä käyttäisi saippuaa käsiinsä.

Esimerkki (3)

```
01 Maria   Olli, tule.
02 (1.0)
03 Maria   Pes- pese kädet.
04 (3.0)
05 Olli    (Now let's)
06 Maria   OLLi[::,
07 ?      [(--)
08 (1.0)
09 Maria   Come on
((M: Viittilöivä ele sormilla)) (kuva 1)
```


kuva 1

```
10 Maria   (I'll) show you how.
11 ((M: Viittilöivä ele etusormella))
12 (1.0) ((O: Kävelee kohti Mariaa ja ovea))
13 Maria   Come on.
O: Kävelee vessaan
(1.0) ((M: Käsi ja käsivarsi "seuraavat" Ollia))
```

14 Olli (THERE IS NOT) SAIPPUA.
 15 Olli THIS IS NOT SAIPPUA.
 16 Maria Kato.

Rivillä 01 Maria kutsuu Ollia. Maria on itse vessassa eikä näy kameran kuvassa. Rivillä 02 Olli lähtee juoksemaan vessasta pois päin. Hän juoksee eteisestä toiseen huoneeseen, jolloin hän ei näy kameran kuvassa. Rivillä 03 Maria on edelleen vessassa ja hän kääntää Ollia pesemään käteensä. Olli on toisessa huoneessa. Maria kutsuu Ollia nimeltä rivillä 06 ja tulee samalla vessan ovelle. Rivillä 09 Maria pyytää Ollin vessaan samalla viittilöiden kädellään itsensä ja vessan suuntaan (kuva 1). Olli palaa eteiseen rivillä 10. Rivillä 11 Maria viittilöi etusormellaan vessan suuntaan. Olli kävelee kohti Mariaa ja vessaa rivillä 12. Rivillä 13 Maria kääntää Ollia tulemaan ja Olli kävelee vessaan. Marian käsi ja käsi-varsi seuraavat Ollin liikettä koskematta tähän. Rivillä 14–16 Maria ja Olli ovat vessassa ja he eivät näy kuvassa. Olli ilmaisee kovaan ääneen, ettei ole saippuaa. Rivillä 16 Maria kääntää Ollia katsomaan.

Rivillä 01 Maria tuottaa suomenkielisen direktiivin *Olli tule*. Direktiivi on muodoltaan imperatiivi. Ison suomen kieliopin mukaan verbi *tulla* on deiktinen, koska siihen liittyy oletus puhujan sijainnista puhuteltavaan nähden. Deiksis liittyy ilmauksen kontekstiinsa. (VISK 2008 § 1423.) Tällöin voidaan ajatella, että Maria kääntää Ollia tulemaan häntä itseään kohti, kun hän tuottaa direktiivin *Olli tule*. Maria on direktiiviä tuottaessaan vessassa, joten hänen mahdollinen kehonkielensä ei näy kuvassa. Rivillä 02 Olli lähtee juoksemaan pois päin vessasta. Hänen reaktionsa voidaan tulkita haluttomuudeksi toimia Marian tuottaman direktiivin osoittamalla tavalla.

Rivillä 03 Maria tuottaa direktiivin *pese kädet*. Direktiivi on tuotettu suomeksi, ja se on muodoltaan imperatiivi. Maria on edelleen vessassa direktiiviä tuottaessaan. Olli on toisessa huoneessa, joten ei voida nähdä, miten hän reagoi direktiiviin. Voidaan kuitenkin olettaa, ettei Olli olisi halukas pesemään käsiään, koska hän on edelleen toisessa huoneessa. Hän ei myöskään vastaa kielellisesti mitään Marian esittämään direktiiviin.

Maria kutsuu Ollia rivillä 06. Tuottaessaan direktiivin hän tulee samalla vessan ovelle. Maria sanoo ainoastaan lapsen nimen *Olli*, mutta siitä huolimatta hänen lausumansa voidaan tulkita direktiiviksi, koska lausuman tarkoituksena vaikuttaa olevan saada Olli tulemaan Marian luokse. Maria on esittänyt direktiivin *pese kädet* rivillä 03, joten voidaan

olettaa, että hän kutsuu Ollin pesemään kätensä. Marian tuottaman direktiivin ensimmäinen tavu on nouseva ja toinen laskeva. Toisen tavun viimeinen vokaali on pitkä. Täten Marian esittämä mahdollinen direktiivi on prosodisilta piirteiltään kutsuva (ks. VISK 2008 § 1709). Prosodially tarkoitetaan puheen melodisia, dynaamisia ja ajallisia piirteitä: se, miltä kunkin henkilön puhe kuulostaa, on prosodisten piirteiden summa (Stevanovic 2016: 102). Osa prosodisista konventioista on vakiintunut tukemaan tiettytyyppisten ilmausten käyttötarkoitusta, esimerkiksi kutsumista (VISK 2008 § 1709).

Rivillä 09 Maria tuottaa direktiivin *come on* ja viittilöi samalla itseensä ja vessaan päin. Hän on kielentänyt direktiivinsä englanniksi. Sanallinen ja kehollinen ilmaus tukevat toisiaan, koska molempien voidaan nähdä ohjaavan lasta vessan suuntaan. Rivillä 10 Olli palaa eteiseen ja seisoo vastapäätä Mariaa. Voidaan ajatella, että Olli on mahdollisesti suostuvainen Marian direktiiviin, koska hän tulee takaisin eteiseen ja hänen kehonsa on suuntautunut Mariaa kohti (ks. Peräkylä 2016: 75).

Rivillä 11 Maria viittilöi etusormellaan vessan suuntaan. Hän kääntää samalla vartaloon vessan oven suuntaisesti. Marian asennon muutos voidaan nähdä tilaa antavaksi, koska hänen asentonsa vaihdos tekee konkreettisesti enemmän tilaa vessan ovensuulle. Viittilöintiin ei liity puhetta, mutta sen voi tulkita direktiiviksi, koska Maria vahvistaa sillä rivillä 09 tuottamaansa direktiiviä, jonka todennäköisenä tavoitteena on ollut saada Olli vessaan. Rivin 11 ele on viittilöivä, ja sen on todennäköisesti tarkoitus osoittaa Ollille, mihin suuntaan hänen odotetaan menevän. Eleen direktiivisyyttä vahvistaa se, että Olli lähtee kävelemään kohti vessaa ja Mariaa rivillä 12. Tämän vuoksi Ollin kehollinen toiminta voidaan nähdä vastauksena Marian esittämään direktiiviin. Rivien 09 ja 11 eleet ovat deiktisiä, koska niillä molemmilla ilmaistaan suuntaa, johon todennäköisesti halutaan vastaanottajan menevän.

Maria tuottaa englanninkielisen direktiivin *come on* rivillä 13. Direktiivi todennäköisesti vahvistaa rivien 09 ja 11 direktiivejä, koska kaikkien kolmen direktiivin päämääränä lie-nee saada Olli menemään vessaan. Olli on jo kävelemässä vessaa kohti, kun Maria tuottaa rivin 13 direktiivin. Olli kävelee vessaan ja Marian käsi ja käsivarsi seuraavat Ollin liikettä rivillä 13. Hänen kätensä ei kuitenkaan kosketa Ollia. Eleen voi tulkita ohjailevaksi, koska Maria ohjaa Ollia vessan suuntaan, vaikkei hän kosketakaan tätä. Jos Olli pysähtyisi kesken liikkeen, Marian käsi todennäköisesti koskettaisi häntä ja ohjaisi jatkamaan

matkaa vessaan. Rivillä 16 Maria tuottaa direktiivin *kato*, joka on muodoltaan imperatiivi. Se on murteellinen muoto sanasta *katsota*. Maria ja Olli ovat molemmat vessassa rivillä 16, joten he eivät näy kameran kuvassa, eikä heidän kehonkielensä ole tulkittavissa.

Kehollinen liike on liitetty direktiiveihin riveillä 09 ja 13. Rivillä 09 Maria tuottaa direktiivin *come on* ja tekee samalla deiktisen eleen. Rivillä 13 Maria sanoo *come on* ja seuraa samalla Ollin liikettä vessaan kädellään. Rivillä 11 kehollinen liike on tulkittavissa direktiiviksi yksinään: Maria viittilöi sormellaan vessan suuntaan. Ollin vastaus direktiiviin vahvistaa Marian viittilöinnin direktiivisyyttä. Riveillä 01, 03, 06 ja 16 Maria ei näy kameran kuvassa, joten ei voida tietää, liittyykö hänen tuottamiinsa direktiiveihin kehollista liikettä.

Esimerkissä (3) kehollinen liike on yhdistettynä direktiiviin kahdessa tapauksessa seitsemästä. Maria tuottaa neljä direktiiviä siten, että hän ei näy kameran kuvassa. Rivin 11 deiktinen ele on tulkittavissa direktiiviksi yksinään, koska puhuja näyttää todennäköisesti puhuteltavalle suuntaa, johon tämän tulisi mennä. Esimerkin direktiivien päämäärän voidaan nähdä olevan sama: saada lapsi vessaan. Ainoastaan rivillä 03 direktiivin tuottaja tuottaa täsmällisen käskyn *pese kädet*. Voidaan kuitenkin olettaa, että puhujan kaikki direktiivit tähtäävät siihen, että puhuteltava pesisi kätensä. Esimerkin direktiivien voidaan ajatella muodostavan direktiiviketjun, koska niillä kaikilla on oletettavasti sama päämäärä. Direktiiviketjun lopuksi puhuteltava hyväksyy puhujan toimintakehotuksen ja menee vessaan.

3.4. Esimerkki 4: käsien kuivaus

Esimerkin (3) lopussa Olli menee vessaan. Esimerkkien (3) ja (4) välissä Olli on pessyt kätensä saippualla. Esimerkin (4) alussa Olli juoksee vessasta ulos. Hän ei ole kuivannut käsiään saippuapesun jälkeen. Maria yrittää saada Ollin kuivaamaan kätensä.

Esimerkki (4)

01 (2.0) ((O: Juoksee ulos vessasta))
 02 Maria Olli::
 (1.0)

03 Olli Mitä.
 04 Maria Have you used the towel.
 (1.0)
 05 Maria (Kato)=
 06 Olli Katso I (can --)
((O: Ravistaa käsiä ilmassa))
 07 Maria No you make like this.
 08 Maria And then you go like this.
 (3.0)
 09 Olli No.
((O: Ravistaa käsiä ilmassa))
 (3.0)
((O: Hyppää sivuun hymyillen))
 10 Maria Hah hah.
((M: Halaa Ollia ja pitelee häntä paikoillaan)) (kuva 1)

kuva 1

11 Olli Mm.
 12 Olli @Gr- NAUGHTY.@
((M: Jatkaa Ollin pitelyä))
 13 Maria £En ole naughty hah hah hah£
M: Löysentää otettaan Ollista
 14 Maria Okay let's go Olli.
((M: Kääntää Ollin ympäri ja päästää hänestä irti)) (kuva 2)
 (1.0)

kuva 2

((O: Menee vessaan))
 15 Maria Very good.

Rivillä 01 Olli juoksee ulos vessasta kohti palloa. Rivillä 02 Maria kutsuu Ollia vessasta. Olli vastaa *mitä* ja potkii samalla kevyesti palloa. Rivillä 04 Maria kysyy, onko Olli käyttänyt pyyhettä. Olli päästää samaan aikaan pallon hallinnastaan ja kävelee vessan ovea kohti. Rivillä 05 Maria on edelleen vessassa ja hän käskee Ollia katsomaan. Olli on vessan ovella. Hän käskee Mariaa katsomaan, mitä hän voi tehdä, ja ravistaa samalla käsiään ilmassa. Riveillä 07 ja 08 Maria sanoo, että ”ensin teet näin ja sitten näin”. Rivillä 09 Olli

kieltäytyy ja ravistaa käsiään ilmassa. Olli hyppää sivuun hymyillen ja laittaa kädet puuskaan. Maria kävelee ulos vessasta ja ojentaa kätensä kohti Ollia. Rivillä 10 Maria nauraa ja halaa Ollia (kuva 1). Rivillä 12 Olli sanoo Mariaa tuhmaksi. Maria pitää Ollia edelleen halausotteessa. Rivillä 13 Maria vastaa nauraen, ettei ole tuhma löysentäen samalla otetaan Ollista. Rivillä 14 Maria sanoo Ollille, että mennään kääntäen tätä samalla vessan suuntaan ja päästäen tästä irti (kuva 2). Olli menee vessaan. Rivillä 15 Maria sanoo *very good*.

Rivillä 02 Maria sanoo Ollin nimen. Marian puheenvuoron voi tulkita direktiiviseksi, koska hänen voidaan ajatella kutsuvan Ollia. Rivillä 01 Olli juoksee ulos vessasta, joten Maria kutsuu häntä mahdollisesti takaisin sinne. Ison suomen kieliopin mukaan Marian puheenvuoron kaikki prosodiset piirteet eivät välttämättä tue sitä, että hänen lausumansa olisi kutsuva, koska sanan ensimmäinen tavu ei ole laskeva ja toinen nouseva. Hän kuitenkin venyttää sanan viimeistä vokaalia, mikä on kutsulle tyypillistä. (ks. VISK 2008 § 1709.) Arkikokemukseni mukaan kaikki kutsuvat ilmaukset eivät kuitenkaan täytä Ison suomen kieliopin kuvausta kutsuvasta lausumasta. Ollin vastaus *mitä* rivillä 03 antaa viitteitä siitä, että hän tietää Marian odottavan häneltä reaktiota. Nimen lausumista ei voida yleensä yksiselitteisesti tulkita direktiiviksi, mutta tässä tapauksessa se voisi mahdollisesti toimia direktiivinä.

Rivillä 05 Maria tuottaa direktiivin *kato*. Se on murteellinen muoto sanasta *katso*. Maria on vessassa, joten hän ei näy kameran kuvassa. Voidaan kuitenkin olettaa, että hän mahdollisesti demonstroi Ollille, kuinka kädet kuivataan. Olli on vessan ovella. Rivillä 06 Olli käskää Mariaa katsomaan, miten hän voi oletettavasti suorittaa käsien kuivauksen. Hänen lauseensa jää kesken, mutta hän täydentää sitä kehonkielellään. Olli ravistelee käsiään, minkä voi tulkita hänen ajatukseensa käsien kuivaamisesta. Rivillä 07 Maria reagoi Ollin puheenvuoroon torjuvasti. Hän aloittaa lausumansa sanalla *no*. Sen jälkeen hän tuottaa englanninkielisen direktiivin *you make like this*. Maria jatkaa rivillä 08 *and then you go like this*. Rivien 07 ja 08 direktiivit toimivat todennäköisesti vastaväitteenä Ollin rivillä 06 esittämään käsienkuivaustapaan. Maria ei näy kuvassa, mutta oletettavasti hän näyttää jälleen Ollille, miten kädet kuivataan. Rivillä 09 Olli kieltäytyy toimimasta Marian käskemällä tavalla ravistaen käsiä ilmassa. Hänen sanallinen ilmauksensa antaa viitteitä siitä, ettei hän hyväksy Marian deonttisia oikeuksia tilanteessa.

Rivillä 09 Olli hyppää vessan ovelta sivuun ja kääntää vartalonsa pois päin vessasta. Ollin sivuun hyppäämistä motivoi todennäköisesti Marian lähestyminen häntä kohti. Ollin kehon suuntautuminen kertoo, ettei hän todennäköisesti ole motivoitunut kuivaamaan käsiään kuten Maria on häntä ohjeistanut, koska Peräkylän mukaan vartalon suunta suhteessa tilaan ja ihmisiin voi ilmaista henkilön senhetkisen sitoutumisen kohteen (ks. Peräkylä 2016: 75). Ollin vartalo on suuntautunut pois vessasta ja Mariasta, mikä antaa viitteitä siitä, että hänen sitoutuneisuutensa on vessasta pois päin.

Rivillä 10 Maria nauraa ja halaa Ollia pidellen tätä paikoillaan. Cekaite on selvittänyt tutkimuksessaan, että aikuisen kontrolloivan kosketuksen käyttö vuorovaikutustilanteessa on yleensä sidoksissa lapsen tottelemattomuuteen (Cekaite 2016: 157). Maria on neuvonut Ollia kuivaamaan kätensä useita kertoja. Olli ei ole toiminut Marian käskemällä tavalla, jolloin tilanne on mahdollisesti motivoinut Mariaa käyttämään Olliin kontrolloivaa kosketusta. Halaamalla Ollia Maria estää tätä lähtemästä tilanteesta pois.

Rivillä 14 Maria tuottaa englanninkielisen direktiivin *okey let's go Olli*. Samalla hän kääntää Ollin vessaan päin ja päästää tästä irti. Cekaiten esimerkissä 1 lapsi on kieltäytynyt äitinsä esittämästä direktiivistä. Tämä motivoi äitiä käyttämään direktiiviä yhtä aikaa paimentavan kosketuksen kanssa, koska lapsen tottelemattomuus motivoi usein direktiivin päivittämistä (ks. Kentin mukaan Craven, Potter 2010: 714). Äiti pitelee lasta olkapäistä ja kääntää tätä samalla määrittelemänsä aktiviteetin suuntaan. Samalla tavalla Maria on ajoittanut direktiivinsä ja kehollisen toimintansa tapahtumaan samaan aikaan. Hänen käyttämänsä direktiivi on siis päivittynyt kielellisen ja kehollisen toiminnan yhdistelmäksi. Maria käyttää Olliin paimentavaa otetta kääntäessään tämän vessan suuntaan, kuten äiti lapseensa Cekaiten esimerkissä 1. Kehollinen toiminta tukee Marian sanallista direktiiviä *let's go*, koska hän konkreettisesti kääntää Ollin haluamaansa suuntaan. (ks. Cekaite 2015: 157–159.) Olli vastaa direktiiviin menemällä vessaan.

Marian tuottamaan direktiiviin kuuluu paimentava kehollinen liike rivillä 14. Riveillä 02, 05, 07 ja 08 Maria ei näy kameran kuvassa, joten ei voida tietää, liittyykö hänen tuottamiinsa direktiiveihin liikettä.

Esimerkissä (4) kehollinen ilmaus on liitetty yhteen direktiiviin neljästä. Maria ei näy kameran kuvassa kolmessa direktiivin tuottotapauksessa, joten ei voida sanoa liittyykö

hänen sanallisiin ilmauksiinsa kehollista liikettä vai ei. Todennäköisesti ainakin rivien 07 ja 08 direktiiveihin kuuluu kehollinen liike, koska Marian voidaan tulkita ohjeistavan Ollia käsien kuivauksessa. Vapaasti suomennettuna Maria sanoo rivillä 07 ”ensin teet näin” ja rivillä 08 ”sitten teet näin”. Voidaan ajatella, että sanallisen ilmauksen tueksi Maria demonstroi kehollisesti, kuinka Ollin tulisi toimia. Marian tilanteessa käyttämät sanalliset direktiivit eivät ole suoria käskyjä käsien kuivaamiseksi, vaan ne ovat tulkittavissa enemmänkin ohjeiksi. Olli ei mahdollisesti hyväksy Marian deonttisia oikeuksia meneillään olevassa tilanteessa, koska ensin rivillä 06 hän vastaa direktiiviin direktiivillä ja sitten rivillä 09 kieltäytyy sanallisesti direktiivistä. Maria on ohjeistanut Ollia kuivaamaan käntensä useita kertoja, mutta tämä ei ole hyväksynyt direktiivejä. Direktiivin hyväksymättömyys johtaa usein siihen, että puhuja yrittää hallita puhuteltavaa sellaisella tavalla, jota tämän on vaikea vastustaa (Kent 2012: 713). Ollin kieltäytyminen johtaa direktiivin voimistumiseen: Maria käyttää häneen kontrolloivaa kosketusta saadakseen hänet menemään vessaan.

4. PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmani tavoitteena on ollut selvittää, millaisen kokonaisuuden multimodaaliset direktiivit muodostavat aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Direktiivit vaativat keskustelukumppanilta joko kielellistä tai ei-kielellistä vastausta (VISK 2008 § 1645), joten tutkielmani toinen tarkasteltava asia on ollut, miten puhuteltava reagoi direktiiveihin. Olen tarkastellut tutkielmassani nimenomaan aikuisen tuottamia direktiivejä ja lasta niiden vastaanottajana. Aineistoni neljän esimerkin perusteella ei ole mahdollista tehdä täysin tyhjentävää kuvausta direktiiveistä aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Olen kuitenkin tehnyt esimerkeistäni huomioita, jotka noudattavat tiettyä kaavaa.

Olen pyrkinyt selvittämään aineistoni avulla, millaisista multimodaalisista elementeistä direktiivit koostuvat, ja miten lapsi vastaanottaa direktiivit. Aineistoni direktiivit on tuotettu useimmiten multimodaalisesti. Näin ollen niihin kuuluu usein kielennetyn osuuden lisäksi myös fyysinen liike. Kielellinen ja kehollinen osuus muodostavat tiiviin yksikön eikä niitä voi suuressa osassa tapauksia erottaa toisistaan. Aineistossani lapsen tyypillisin tapa vastata direktiiviin on toiminta: hän joko tekee pyydetyn asian tai jättää sen tekemättä. Hän kielentää vastauksensa vain muutamassa tapauksessa. Molemmat johdannossa esittämäni hypoteesit osuivat oikeaan – au parin tuottamiin direktiiveihin kuuluu useimmiten kehollinen liike, ja lapsi vastaa direktiiveihin tavallisesti toiminnalla.

Olen tutkinut aineistoani keskusteluanalyttisin keinoin. Olen päätenyt tarkastelemaan direktiivejä aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa, koska ne nousivat aineistostani selkeästi esille. Olen nostanut analyysiini neljä esimerkkiä ja kuvaillut niiden vuorovaikutustilanteet mahdollisimman tarkasti. Olen tehnyt osallistujien vuorovaikutuksesta huomioita, joista olen tehnyt päätelmiä teorian tietoon nojaten.

Esimerkeissäni esiintyy tulkintani mukaan kaksikymmentä aikuisen tuottamaa direktiiviä. Kahdeksassa tapauksessa kahdestakymmenestä sanalliseen direktiiviin kuuluu kehollinen ilmaus. Yhdessä tapauksessa kehollinen ilmaus on tulkittavissa direktiiviksi yksinään. Yhdeksässä tapauksessa direktiivin tuottaja ei näy kameran kuvassa, joten hänen mahdollinen kehollinen ilmauksensa ei ole tulkittavissa. Kahdessa tapauksessa kahdestakymmenestä sanalliseen direktiiviin ei kuulu kehollista liikettä. Aineistoni kahdestakymmenestä direktiivistä yhtätoista on ollut mahdollista tarkastella multimodaalisesti. Myös

ne yhdeksän direktiiviä, joissa puhuja ei näy kameran kuvassa, ovat olleet analyysissani mukana.

Aineistossani kehollinen liike on yhdistettynä suurimpaan osaan direktiivejä, jos ei oteta huomioon niitä tapauksia, joissa puhuja ei näy kameran kuvassa. Analyysiosiossa esitellyt direktiiveihin liittyvät eleet ovat usein deiktisiä, eli niillä esimerkiksi osoitetaan suuntaa, johon puhuteltavan halutaan menevän. Aineistossa esiintyy myös ikonisia ja paimentavia eleitä. Esimerkkitapauksissa direktiiveihin liittyvien eleiden voidaan nähdä vahvistavan sanallisia ilmauksia, koska ne tarkentavat usein konkreettisesti lausuman merkitystä. Kielennettyjä ja kehollisia direktiivejä ei voida erottaa toisistaan, koska ne luovat yhdessä merkitystä. Esimerkissä (1) puhuja kielentää direktiivin *so come on go* ja osoittaa samalla vessan ovea. Ilman suuntaa näyttävää osoitusta puhuteltava ei välttämättä tietäisi, mihin hänen odotetaan menevän. Myöskin suuntaa osoittava ele voisi jäädä irralliseksi ilman kielennettyä direktiiviä. Kielennetyt direktiivit tapaavat ketjuuntua aineistossani. Kun lapsi ei vastaa direktiiviin, aikuinen usein toistaa sen, joko samoin tai eri sanoin. Lapsen vastaamattomuus johtaa usein direktiivin voimistumiseen (ks. Kent 2012: 712), mikä on nähtävissä analyysissani joissakin tapauksissa, muttei aina.

Lapsen reaktioita direktiiveihin ei voida laskea yhtä systemaattisesti kuin tuotettuja direktiivejä, koska vastaaminen tai vastaamattomuus on joissakin tapauksissa tulkinnanvaraista. Joissakin tilanteissa lapsen voidaan nähdä aloittavan toimimaan aikuisen käskemällä tavalla, mutta sitten hänen huomionsa herpaantuu ja toiminta katkeaa. Lapsen suostumattomuus direktiiveihin saattaa kieliä siitä, että hän ei hyväksy aikuisen deonttisia oikeuksia meneillään olevassa tilanteessa. Se ei kuitenkaan tarkoita, ettei hän hyväksy aikuista ohjaamaan häntä ylipäättään (ks. Kent 2012: 715). Analyysini esimerkkitapauksissa lapsi ei tavallisesti hyväksy hänelle esitettyjä direktiivejä ensimmäisellä kerralla, kun ne hänelle esitetään. Tutkittavan tavallisin tapa vastata direktiiviin on toiminta: hän joko tekee käsketyt asian tai on tekemättä. Joissakin tapauksissa hän lähtee tilanteesta kokonaan pois, esimerkiksi juoksee toiseen huoneeseen. Analyysissani lapsi vastaa direktiiviin sanallisesti ainoastaan kolmessa tapauksessa.

Aineistossani esiintyy koodinvaihtoa, jota olisi kiinnostava tutkia lisää. Koodinvaihto on otettu huomioon tutkielmassani ainoastaan pintapuolisesti: analyysissa on todettu, missä

koodinvaihtoa ilmenee, muttei ole otettu kantaa, mikä motivoi sitä. Voisi olla siis hedelmällistä tarkastella, miksi au pairin ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa esiintyy koodinvaihtoa. Frickin mukaan lapsen vastaamattomuus direktiiviin saattaa motivoida kaksikielistä vanhempaa tuottamaan direktiivin uudestaan toisella kielellä (Frick 2013: 56). Ajatusta voisi soveltaa käyttämäni aineistoon, koska au pairin ja lasten väliset vuorovaikutustilanteet voidaan nähdä perhevuorovaikutustilanteina. Aineistosta olisi myös kiinnostava tutkia, esiintyvätkö tietyt sanat aina tietyllä kielellä.

Olen ottanut analyysissäni huomioon vuorovaikuttajien eleet, mutta ilmeet ovat jääneet analyysissä vähemmälle tarkastelulle. Peräkylän mukaan ilmeet ovat erikoistuneet tunteiden ilmaisuun. Ihmisten tunnetilat näkyvät usein heidän kasvonilmeidensä kautta. Täten ilmeet ovat tärkeä osa ihmisten välistä vuorovaikutusta, koska ne ilmaisevat keskustelijoiden suhtautumista puheen kohteena oleviin asioihin. (Peräkylä 2016: 65–66.) Puhuttelutavan reaktioita direktiiveihin olisi kiinnostava tarkastella hänen ilmeidensä kautta. Myös direktiivin tuottajan ilmeet olisi kiinnostava ottaa tarkkailun alle.

LÄHTEET JA LITTEROINTIMERKIT

Litterointimerkit

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
heti	painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa
[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0,2 sekuntia tai vähemmän
(0.4)	mikrotaukoa pidempi tauko; sekunnin kymmenesosina
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
e::1	äänteen venytys
hah hah	naurua
£ £	hymyillen lausuttu sana tai jakso
@ @	äänen laadun muutos
(tai)	epäselvästi kuultu jakso
(- -)	sana, josta ei ole saatu selvää
(( ))	litteroijan kommentteja

Lähteet

CEKAITE, ASTA 2016: Touch as social control: haptic organization of attention in adult-child interactions. – *Journal of Pragmatics* 92. s. 30–42.

CEKAITE, ASTA 2015: The coordination of talk and touch in adults' directives to children: touch and social control. – *Research on Language and Social Interaction* 48. s. 153–175.

- FRICK, MARIA 2013: *Emergent Bilingual Constructions: Finnish-Estonian Codeswitching in Interaction*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- GASKINS, D. – FRICK, M. – PALOLA, E. – QUICK A. E.: [tekeillä]: Mixing along equivalent constructions: evidence from three bilingual 2.5 year olds with English as one of their two languages and Polish, German or Finnish as the other. Ehdolla julkaistavaksi: Usage-based approaches to language contacts. Special issue of *Applied Linguistics Review*. Quick, A. & Verschik, A. (toim).
- HADDINGTON, PENTTI – KEISANEN, TIINA – RAUNIOMAA, MIRKA 2016: Tila ja liike. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. s. 162–177. Tampere: Vastapaino.
- HADDINGTON, PENTTI – KÄÄNTÄ, LEILA 2011: Johdanto multimodaaliseen vuorovaikutukseen. – Pentti Haddington & Leila Kääntä (toim.), *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. s. 11–45. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- KENT, ALEXANDRA 2012: Compliance, resistance and incipient compliance when responding to directives. – *Discourse studies* 14. s. 711–730.
- LAURANTO, YRJÖ 2014: *Imperatiivi, käsky direktiivi. Arkikeskustelun vaihtokauppakieloppiä*. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- LAURANTO, YRJÖ 2015: *Direktiivisyyden rajoja: suomen kielen vaihtokauppasyntaksia*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- MC NEILL, DAVID 2005: *Gesture and thought*. Chicago: University of Chicago Press
- OULUN YLIOPISTO: KIKOSA-KOKOELMA

- PAANANEN, JENNY 2015: Kuinka eleet helpottavat yhteisymmärrystä? Ikoniset ja deiktiset eleet monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla. *Puhe ja kieli* 35:2. s. 73–95.
- PERÄKYLÄ, ANSSI 2016: Ilmeet ja eleet. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. s. 312–330. Tampere: Vastapaino.
- STEVANOVIC, MELISA 2013: *Deontic rights in interaction: A conversation analytic study on authority and cooperation*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta ja sosiaalitieteiden laitos.
- STEVANOVIC, MELISA 2016: Prosodia. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. s. 100–121. Tampere: Vastapaino.
- STEVANOVIC, MELISA 2016: Sosiaaliset rakenteet. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. s. 200–221. Tampere: Vastapaino.
- STEVANOVIC, MELISA – PERÄKYLÄ, ANSSI 2014: *Three orders in the organization of human action: On the interface between knowledge, power, and emotion in interaction and social relations*. *Language in society* 43.
- VALKEAPÄÄ, TAINA 2017: *Arjen askareissa. Tapaustutkimus kehitysvammaisten aikuisten ja perhehoitajien välisestä vuorovaikutuksesta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta ja sosiaalitieteiden laitos.
- VATANEN, ANNA 2016: Keskustelunalyttinen tutkimusprosessi. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. s. 312–330. Tampere: Vastapaino.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> (25.9.2018).